

Mevrouw de Voorzitter van de Conferentie,
Mijnheer de Voorzitter van de OVB,
Geachte vergadering,
Mijnheer de Openingsredenaar,
Beste Robby,

Gefeliciteerd!

Met een wetenschappelijke scalpel fileert u het Amerikaans en Europees discours over het *'Maatschappelijk verantwoord ondernemen'*. U komt tot de diagnose dat het maatschappelijk belang (de *'stakeholders-benadering'*) enerzijds, en het privaat of aandeelhoudersbelang (de *'shareholders-benadering'*) anderzijds, zich in een verzoenbare symbiose bevinden, als een bloem en een bij, enkel duurzaam door elkaar.

In een goed bedrijfsmodel worden maatschappelijke en economische waarde door elkaar voortgestuwd, met de overheid en de individuele bedrijven in een wisselwerkende hoofdrol. Veeleer dan abstracte normering ligt de duurzaamheidsremedie volgens u in het samengaan van een doelgericht regelgevende overheid met concreet invullende ondernemingen, waarbij de creatie van economische waarde op ethische, duurzame en maatschappelijk relevante wijze moet gebeuren. Uw verwijzing naar Porter en Kramer¹ vat deze visie samen:

'De creatie van economische waarde via maatschappelijke waardecreatie en duurzaamheidsbewaking wordt gezien als één van de krachtigste drijfveren van groei in de wereldeconomie, mee in acht genomen de groeiende maatschappelijke beweging van werknemers en burgers (klanten), de toenemende schaarsheid van grondstoffen en de toenemende druk op ons milieu en klimaat'.

U dicht een belangrijke rol in het hedendaags duurzaamheidsdebat toe aan de rechter, wiens somtijds activistische houding bij klimaatprocessen u tegelijk betreurt. U neemt daarbij een ietwat strakkere legalistische houding in en benadrukt de nood aan rechtszekerheid voor ondernemingen die zich aan de bestaande open normen en de hen toegekende vergunningen houden.

Op het einde van uw betoog vermeldt u, tot slot, ook de advocaat die u zelfs als *'spil'* betitelt, maar verder dan een open en vage omschrijving van zijn of haar kritische reflecterende rol binnen de rechtstaat komt u niet.

¹ *Harvard Business Review* 2011, 15.

Wat bovendien met de advocatenonderneming?

Sinds begin 2002 worden advocaten immers door het Europees Hof van Justitie expliciet als ondernemers betiteld, dit lang vóór de inwerkingtreding op 1 november 2018 van het Wetboek Economisch Recht². Het Hof maakte deze analyse op grond van de dubbele vaststelling, enerzijds ‘dat *advocaten tegen beloning diensten aanbieden op het gebied van de rechtshulp, bestaande uit het geven van adviezen, het opstellen van contracten en andere stukken alsook de vertegenwoordiging van de cliënt in rechte*’. En anderzijds ‘dat *advocaten de aan de uitoefening van hun activiteiten verbonden financiële risico’s lopen, omdat zij ingeval van een verschil tussen uitgaven en inkomsten zelf het tekort dienen te dragen*³. Daaruit volgt dat de (in Nederland) ingeschreven advocaten een economische activiteit uitoefenen en dus ondernemingen zijn in de zin van het Verdrag; daaraan doet niet af dat hun diensten complex en technisch van aard zijn, noch dat de uitoefening van hun beroep aan regels gebonden is’.⁴

Advocaten vallen dus onmiskenbaar onder het concurrentierecht en dragen de verantwoordelijkheid op kwalitatieve wijze diensten te verlenen aan hun cliënten, die volgens de Europese én nationale rechtspraak consumenten zijn van juridisch advies, bijstand of vertegenwoordiging in rechte (zie ook art. 11 Codex OVB).⁵

In dezelfde marktlogica kregen ook de Ordes zelf van het Europees Hof van Justitie het label ‘*ondernemingsverenigingen*’ opgeplakt.

Hun wettelijke bevoegdheden werden in ons land eerder beperkend omschreven in het Gerechtelijk Wetboek. Terwijl de lokale raden van de Orde moeten waken over de eer van de advocatuur en de naleving door hun advocaten van de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid, zoals ook vervat in de deontologische reglementen (art. 455 Ger.W.), kregen OVB en OBFV de bijkomende bevoegdheid tot juridische bijstand, vorming en opleiding en kunnen zij daaromtrent nuttige initiatieven nemen, in het belang van zowel de advocaat als de rechtzoekende (art. 495 Ger.W.).

Een algemeen wettelijk voorschrift tot maatschappelijk verantwoord ondernemen bestaat vooralsnog niet. Het thema is nochtans niet vreemd en véél ouder dan de leerstoel die de openingsredenaar bekleedt van zijn, naar ik aanneem, favoriete voetbalclub.

² Zie de definitie van vrije beroepers in art. I.1.14 WER: ‘*Beoefenaar van een vrij beroep: elke onderneming wiens activiteit er hoofdzakelijk in bestaat om, op onafhankelijke wijze en onder eigen verantwoordelijkheid, intellectuele prestaties te verrichten waarvoor een voorafgaande opleiding en een permanente vorming is vereist en die onderworpen is aan een plichtenleer waarvan de naleving door of krachtens een door de wet aangeduide tuchtrechtelijke instelling kan worden afgedwongen*’.

³ Tot vandaag bepaalt art. 142 Codex Deontologie OVB: ‘*De advocaat oefent zijn beroep als zelfstandige uit, met uitsluiting van iedere band van ondergeschiktheid*’, welke bepaling de toets van het Hof van Cassatie heeft doorstaan (Cass. 6 oktober 2006, *Pas.* 2006, 1986).

⁴ HvJ 19 februari 2002, *Wouters v. NOVA*, C-309/99, rechtsoverweging 48-49, *Jur.* I-01577, *JLMB*, 2002, 444, *JTDE* 2002, 223, *JT* 2002, 463.

⁵ Zie ook Arbitragehof 30 april 1997, nr. 23/97, *Tambue*, *AA* 1997, 295, *Arr.Cass.* 1997, 295; *JLMB* 1997, 784, *JT* 1997, 475, *TBH* 1997, 573, noot K. PLATEAU, “De toepassing van het mededingingsrecht op de vrije beroepen: een achterhoedegevecht?” *RW* 1997-98, 636; Cass. 23 september 2003, *TBH* 2004, 50; Cass 25 september 2003, *Pas.* 2003, 1476, concl. adv.-gen. BRESSELEERS; Cass. 22 december 2005, *TBBR* 2008, 122; zie ook art. 11 Codex OVB.

In tegenstelling tot de door de openingsredenaar aangekaarte terughoudendheid van rechtbanken in de Verenigde Staten op het vlak van maatschappelijk verantwoord ondernemen, moet toch worden vastgesteld dat de *American Bar Association* (ABA), weliswaar onder druk van verontwaardigde cliënten, reeds in 2007 een witboek opstelde over maatschappelijk verantwoord ondernemen, in hoofdzaak bestemd voor advocatenkantoren “*ondernemingen*”, maar ook voor de individuele rechtspractici.

Dit witboek plaatst samengevat volgende kernpunten in het licht:

- deugdelijk, duurzaam en milieugericht ondernemen;
- corruptie- en fraudebestrijding;
- bescherming van de mensenrechten en aldus verdediging van de rechtstaat (“*Rule of Law*”).

Ook vandaag neemt het intussen meer dan 400.000 leden tellende ABA duidelijke standpunten in (www.americanbar.org):

The mission of the American Bar Association Rule is to promote justice, economic opportunity and human dignity through the rule of law.

...

Multi-dimensional challenges such as poor public health, climate change, environmental degradation and socially irresponsible business practices threaten to interfere with human development and undermine the basic human rights of entire populations. ... Yet, within the development field, rule of law is too often an after-thought in efforts to address these issues, with little attention paid to developing and integrating relevant law and governance-oriented strategies.

We believe there is a fundamental connection between rule of law and human rights, on the one hand, and public health, climate change and environmentally sustainable and socially responsible business, on the other. The promotion of rule of law, especially when founded on a human rights-based approach, can significantly advance objectives in each of these fields.

In een advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over ‘vrije beroepen 4.0’ van april 2021⁶ wordt eveneens gewezen op de cruciale rol ‘*in het algemeen belang*’ van (ook) het juridisch vrij beroep in de economische en sociale ontwikkeling van de Unie, onder meer bij de waarborg van de toegang tot het gerecht.

⁶ *Pub.b.* C 27 april 2021, nr; 268/8.

Maar kan een Orde, laat staan een individuele advocaat het verschil maken in dit debat?

Yes we can!

De recente initiatieven van diverse lokale Ordes, zoals de vertoonde solidariteit met advocaten én burgers in Oekraïne, de blijvende strijd tegen onrechtmatige opsluitingen en uitvoering van de doodstraf, Advocaten zonder Grenzen, het opzetten van een Helpdesk voor de opnieuw toenemende asielzoekers, de dagdagelijkse kosteloze adviesverlening en aanstelling van pro deo-advocaten, alsook de grondwettelijke bescherming van het beroepsgeheim van de advocaat waarover herhaaldelijk succesvol werd gewaakt door de OVB.

Want precies vanuit deze beschermde uitoefening van het beroep kan ook de individuele advocaat het verschil maken, waarvan de door de openingsredenaar terecht aangehaalde ophefmakende klimaatzaken getuigen.

Het beroepsgeheim vormt volgens de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens één van de grondbeginselen van waarop de gerechtelijke organisatie in een democratische samenleving is gesteund⁷. Ook het Hof van Justitie benadrukte dat de advocaat niet in staat zou zijn om zijn taken van advisering, verdediging en vertegenwoordiging van zijn cliënt naar behoren te verrichten – en deze cliënt zou derhalve niet de hem bij artikel 6 EVRM verleende rechten op verdediging en op de eerlijke behandeling van de zaak – zonder bescherming van het beroepsgeheim.⁸

Dat het beroepsgeheim van de advocaat intussen vaste bescherming geniet van het Grondwettelijk Hof, hoeft niet te verwonderen. Advocaten en het Hof vormen samen een perfecte harmonieuze dualiteit, het *Yin* en *Yang* van de grondrechten. De bodem van de grondwet wordt pas vruchtbaar bezaaid door de creativiteit van de advocaat, telkens opnieuw.

Nog bij arrest nr. 103/2022 van 15 september 2022 herhaalde het Grondwettelijk hof letterlijk de analyse dat het sinds het basisarrest van 23 januari 2008⁹ steeds nadrukkelijker herhaalt, met name dat het beroepsgeheim van de advocaat een essentieel bestanddeel uitmaakt, zowel van het recht op eerbiediging van het privé-leven (art. 22 GW en art. 8 EVRM) als van het recht van verdediging (art. 6 EVRM j° art. 7 en 47 Handvest EU) van iedere rechtszoekende. Het beroepsgeheim van de advocaat heeft immers hoofdzakelijk tot doel het fundamentele recht op eerbiediging van het privéleven te beschermen van een hulpbehoevende die een advocaat in vertrouwen neemt, doorgaans over iets heel persoonlijks¹⁰.

⁷ EHRM 6 december 2012, MICHAUX t. FRANKRIJK, §123.

⁸ HvJ (Grote Kamer) 26 juni 2007, C-305/05, *Pb.* C199 van 25 augustus 2007, 6. Zie ook HvJ 6 september 2012, *PUKE*, nr. C-422/11 en C-423/11, r.o. 23.

⁹ *“De gegevens die de advocaat verneemt tijdens de uitoefening van de wezenlijke activiteiten van zijn beroep, ... namelijk het bijstaan en het verdedigen in rechte van de cliënt, en het juridisch advies, zelfs buiten elk rechtsgeding, blijven door het beroepsgeheim gedekt en kunnen niet ter kennis worden gebracht aan de overheden.”* GwH 23 januari 2008, nr. 10/2008, *RW* 2008-09, 109, noot J. STEVENS en G.-A. DAL; GwH 13 maart 2008, nr. 50/2008, *JLMB* 2008, 878. Zie ook RvSt 11 april 2019, *JLMB* 2019, 1139.

¹⁰ Vgl. GwH 26 september 2013, waarvan het de bewoordingen overneemt: *“De effectiviteit van de rechten van de verdediging van iedere rechtzoekende veronderstelt noodzakelijkerwijs dat een vertrouwensrelatie tot stand kan komen tussen die persoon en de advocaat die hem*

In het licht van deze Europese en nationale rechtspraak kunnen regels die van dat geheim afwijken daarom slechts strikt worden geïnterpreteerd, waarbij rekening dient te worden gehouden met de wijze waarop het beroep van advocaat in de interne rechtsorde is geregeld. Aldus kan de regel van het beroepsgeheim enkel wijken indien zulks kan worden verantwoord door een dwingende reden van algemeen belang en indien de opheffing van het geheim strikt evenredig is, zoals het recht van verdediging van de advocaat zelf (art. 22 Codex OVB).

Deze laatste vaststelling biedt geen enkele vrijgeleide voor overijverige magistraten die menen advocaten in het visier te moeten nemen in een doorzichtige poging om het beroepsgeheim van de advocaat te omzeilen. Zij beschadigen de fundamentele burcht van de rechtstaat, waarvan de instorting hun eigen ondergang inluidt. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is helder : de advocaat geniet een bijzonder statuut en bekleedt een centrale positie in de rechtstaat¹¹. Het woord advocaat is trouwens afgeleid van het Latijnse *ad-vocare*, ‘er bij roepen’ om essentiële hulp te verlenen ingeval van geschil.

Ook voor het Hof van Cassatie berust het beroepsgeheim van de advocaat op de noodzaak om volledige veiligheid te verzekeren aan diegenen die de hulp van een advocaat behoeven¹². Diezelfde noodzaak verklaart waarom besprekingen tussen advocaten in afwezigheid van cliënten of derden, alsook briefwisseling tussen advocaten in onze contreien in beginsel vertrouwelijk zijn (artt. 112-117 Codex OVB) en moeten blijven. Het Hof van Cassatie benadrukte bij herhaling dat het mensenrecht van bijstand van een advocaat als bestanddeel van het recht op verdediging en op een eerlijk proces, ook het recht omvat van vertrouwelijkheid van de briefwisseling tussen advocaten, als essentieel kenmerk van een onafhankelijke advocatuur in ons land¹³.

En precies die onafhankelijke positie biedt ook de individuele advocaat de mogelijkheid om via een individuele zaak maatschappelijke problemen als opvang van vluchtelingen, overbevolking van gevangenissen, bouwfurie, verspilling van steeds schaarser wordende grondstoffen, lakse politieke aanpak van klimaatverandering, aan te kaarten. Zeker in de huidige opnieuw dramatische tijd van oorlog, bezetting, tirannie, revolutie, repressie kan de advocaat daardoor uitgroeien tot de belichamer van het verzet tegen onrecht en staatsgeweld¹⁴.

raad geeft en hem verdedigt. Die noodzakelijke vertrouwensrelatie kan alleen tot stand komen en behouden blijven indien de rechtzoekende de waarborg heeft dat wat hij aan zijn advocaat toevertrouwt door die laatstgenoemde niet openbaar zal worden gemaakt. Hieruit volgt dat de regel van het beroepsgeheim, waarvan de schending met name bij artikel 458 van het Strafwetboek wordt bestraft, een fundamenteel element van de rechten van de verdediging is.” (JT 2013, 682; RW 2013-14, 358 en 1255, noot D. VAN GERVEN); zie ook GwH 17 december 2020, nr. 167/2020, BS 22 december 2020 en GwH 29 april 2021, nr. 66/2021, Nullum Crimen 2021/4, 320-326.

¹¹ EHRM 24 mei 2018, *JLMB* 2018, 1604; EHRM 3 december 2019, *JLMB* 2020, 292.

¹² Cass. 13 juli 2010, *Arr.Cass.* 2010, nr. 480.

¹³ Cass. 3 februari 2017, *JLMB* 2017, 1913, not X. VAN GILS; Cass. 26 oktober 2017, *RAGB* 2018, 369; *RW* 2018-19, 186.

¹⁴ Zie ook J. STEVENS, *Advocatuur. Regels en gebruiken*, Antwerpen, Wolters Kluwer, randnr. 4.

De essentieel partijdige positie van een advocaat vormt daarbij geen hinderpaal. Immers, de vrijheid of onafhankelijkheid van de advocaat geldt te allen tijde ook tegenover de eigen cliënt. Het voorschrift van artikel 444 Ger.W., “*ter verdediging van het recht en de waarheid*”, zijn eed om ‘*geen zaak aan te raden of te verdedigen die hij of zij niet naar eer en geweten gelooft rechtvaardig te zijn*’ (art. 429 Ger.W.)¹⁵, en de deontologische regels van het beroep, verplichten de advocaat, het eigen geweten en de rechtschapenheid prioritair te stellen, vóór de belangen van de cliënt. Ook in de onthouding kan een maatschappelijk verantwoorde daad van onderneming rusten¹⁶.

Één van dé voorwaarden voor onpartijdig en eerlijk proces in een rechtstaat is de vrijheid of onafhankelijkheid van de advocaat. Het democratisch gehalte van een regime is recht evenredig aan het respect de waarborg voor een onafhankelijke advocatuur. De advocaat moet onafhankelijk zijn en blijven van de wetgever, van de uitvoerende en de rechtsprekende macht, van de cliënt, en tenslotte van zichzelf en diens eigen belangen¹⁷.

Diezelfde onafhankelijkheid ligt ook aan de basis van de prerogatieven van de beroepsuitoefening. Door die ‘*vrijheid in de uitoefening van hun ambt ter verdediging van het recht en van de waarheid*’ (art. 444, lid 1 Ger.W.) moet een advocaat op zijn woord worden geloofd, geniet hij van een principieel pleitmonopolie en moet hij in de regel geen bewijs van een mandaat *ad litem* voorleggen (art. 440 Ger.W.).

Een advocaat kan echter nooit ten volle onafhankelijk functioneren indien hij niet zou kunnen ‘*terugvallen op en gesteund worden door een homogene groepering van beroepsgenoten, die op gelijke, van het gezag onafhankelijke leest geschoeid is, en wier prerogatieven voortvloeien uit de taak van haar leden in de maatschappij: de taak van ‘tegenspreker van het gezag.’*’¹⁸ De regionale en lokale Ordes zijn als publiekrechtelijke ‘*ondernemers*’vereniging mét rechtspersoonlijkheid eveneens onafhankelijk¹⁹, met wettelijke bevoegdheid tot regulering, bewaking van de beroepsbeginselen én handhaving door stafhouder en eveneens onafhankelijke tuchtrechtbanken²⁰.

Het is derhalve de onafhankelijkheid die het wettelijk verankerd auto-regulerend karakter van de advocatuur verklaart. Een geloofwaardige en maatschappelijk verantwoorde advocatuur noodzaakt daarbij weliswaar een even helder als krachtdadig tuchtbeleid waarin daadwerkelijk wordt gewaakt over de naleving van alle essentiële beginselen die aan het beroep ten grondslag liggen.

¹⁵ Zie de kritische analyse van de eedformule door L. BOUTELEGIER, “De advocateneed ontleed” in *Liber amicorum Jo Stevens*, Brugge, die Keure, 109-120.

¹⁶ H. LAMON maakt gewag van ‘*moreel kompas*’ van de advocaat (*Hoe vrij is het vrij beroep nog? Beschouwingen door de bril van een advocaat*, LeA Uitgevers 2022, 43).

¹⁷ E. JANSSENS, “Independence of the Lawyer in the Netherlands and Belgium and Conflict of Interest”, in B. HUBEAU en A. TERLOUW, (ed.), *Legal Aid in the Low Countries*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 269; zie ook art. 2 (*j*^o 17 *bis*) Codex OVB : ‘*De verplichtingen die op de advocaat rusten, vereisen de absolute onafhankelijkheid van de advocaat, vrij van alle druk, in het bijzonder van de druk van eigen belangen of van beïnvloeding van buitenaf. De advocaat moet elke aantasting van zijn onafhankelijkheid vermijden en mag de beroepsethiek niet veronachtzamen om de cliënt, de rechter of derden welgevallig te zijn. De onafhankelijkheid is bij alle werkzaamheden noodzakelijk*’.

¹⁸ J. STEVENS, *Advocatuur. Regels en gebruiken*, Antwerpen, Wolters Kluwer, randnr. 8; zie ook Cass. 30 mei 2012, *Arr.Cass.* 2012, nr. 346, 1447 en de parlementaire overwegingen bij de voorbereiding van de Tuchtwet van 2006 in *Parl.St.* Kamer 2004-2005, nr. 1724/001, 5.

¹⁹ Zie ook Cass. 19 september 2020, *JLMB* 2020, 1649 en RvSt. 6 mei 2013, *CDPJ* 2014, 321.

²⁰ Zie artt. 455-477 en 495-496 Ger.W.

De bijzondere positie van een advocaat in het rechtsbestel houdt ook beperkingen in.

Ubi emolumentum, ibi onus, of mijnheer de openingsredenaar om het in voetbaltermen uit te drukken: *'elk voordeel heb ze nadeel'*²¹.

Een vandaag brandend actuele discussie is de vraag tot hoever het ondernemerschap van de advocaat reikt en welke andere, nevenactiviteiten, een advocaat mag uitoefenen.

Is deze vrij om als een moderne *Zorro* de toga als een cape te dragen wanneer de noodlijdende roept, om deze daarna weer af te gooien wanneer dat economisch beter uitkomt? 's Ochtends houder van een koffiebar, overdag advocaat, 's avonds uitbater van een nachtclub?

Het Hof van Cassatie²² meent van niet, om een meer verregaande reden dan een enkele deontologische toets van de eerbiediging van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid, en met name omwille van een absolute onverenigbaarheid, als regel van openbare orde opgenomen in het Gerechtelijk Wetboek:

'Krachtens artikel 437, eerste lid, 3°, Gerechtelijk Wetboek is het beroep van advocaat onverenigbaar met het drijven van handel of nijverheid.'

Daarmee bevestigt het Hof van Cassatie zijn rechtspraak vóór de invoering van het Wetboek Economisch Recht²³.

Was het behoud van art. 437, 3^e Ger.W. geen vergissing of vergetelheid van de wetgever na de invoering van het Wetboek Economisch Recht?

Neen, zo blijkt uit artikel 254 van de overgangsbepalingen van de Wet van 15 april 2018 houdende de hervorming van het ondernemingsrecht²⁴, in het bijzonder art. 254 2^e lid²⁵, dat letterlijk luidt als volgt :

²¹ Parafraze van een aan Johan Cruijff toegeschreven uitspraak.

²² Cass. 26 maart 2021, C. 19.0350.N, www.cass.be.

²³ Cass. 14 januari 1993, *Arr.Cass.* 1993, 43, *Pas.* 1993, I, 42, *RW* 1992-93, 1269: "Overwegende dat het middel aan de bestreden beslissing, die oordeelt dat eiser een werkzaamheid heeft uitgeoefend die onverenigbaar is met zijn beroep van advocaat, verwijt dat zij niet heeft vastgesteld dat eiser in eigen naam of voor eigen rekening daden van koophandel zou hebben gesteld en evenmin dat eisers werkzaamheid bezoldigd zou zijn geweest;

Overwegende dat de in artikel 437, eerste lid, 3°, van het Gerechtelijk Wetboek bedoelde onverenigbaarheid tussen het beroep van advocaat en het drijven van handel niet alleen betrekking heeft op de handel in de enge zin, maar op alle soortgelijke werkzaamheden die uitlopen op een geestesgesteldheid die niet strookt met de geestesgesteldheid die de beroepsethiek van de advocaat moet beheersen".

²⁴ BS 27 april 2018.

²⁵ Art. 254. *Vanaf de datum van inwerkingtreding van deze wet dienen in alle wetten, tenzij anders bepaald, de begrippen "handelaar" of "koopman" in de zin van artikel 1 van het Wetboek van koophandel te worden verstaan als "onderneming" in de zin van artikel 1.1 van het Wetboek van economisch recht.*

In afwijking van het eerste lid laat deze wet de toepassing onverlet van wettelijke, reglementaire of deontologische bepalingen die met verwijzing naar "handelaar", "koopman" of afgeleide begrippen beperkingen opleggen aan de toegelaten activiteiten van gereguleerde beroepen.

Trouwens, het ministerieel rapport over de toekomst van het advocatenberoep (bijgenaamd 'het rapport van de twee Patricks')²⁶, waarin uitvoerig aandacht werd besteed aan de *perimeter van het beroep van advocaat*, leidde in 2018 evenmin een wetswijziging.

Maar wordt daardoor het marktevenwicht niet verstoord tussen advocaten, die belemmerd worden in nevenactiviteiten, en niet-advocaten?

Neen, zo blijkt uit het zogenaamde apothekersarrest dat het Grondwettelijk Hof op 1 juli 2021 wees in navolging van het Hof van Cassatie in 2016²⁷.

Een verschil in behandeling tussen gereguleerde vrije beroepers en andere ondernemers wordt redelijk verantwoord geacht wegens de opdracht om de bevolking adequaat (in het beslechte geval *gezondheids*) advies te verstrekken en de vertrouwensrelatie met de cliënt niet in het gedrang te brengen.

De algemene vergadering van de Orde van Vlaamse balies blijkt tijdens het debat omtrent de *perimeter* van de advocatuur²⁸ en met de verruiming daarvan in de bij beslissing van 19 december 2018 aangenomen artikelen 11 en 11 *bis* Codex, derhalve ten onrechte te zijn vooruitgelopen op een toen verwachte aanpassing van dat artikel 437 Ger.W.²⁹. Daarmee werd (weliswaar vaag)³⁰ het door menig advocaat gretig opgepikt signaal gegeven dat advocaten sindsdien ook daden zouden mogen stellen die als het "*drijven van handel of nijverheid*" in de zin van artikel 437 Ger.W. te aanzien zijn.

Deze verwachting was gesteund op de wijzigingen door de Wet van 15 april 2018 houdende de hervorming van het ondernemingsrecht, waarbij onder meer de begrippen handelaar en koopman werden vervangen door het alomvattend begrip onderneming in de zin van artikel I.1 WER. Artikel 254, lid 2 van de overgangsbepalingen van de wet werd over het hoofd gezien. De algemene vergadering van de OVB ging er helaas al te gemakkelijk van uit dat het onderscheid tussen activiteiten van beoefenaars van een (gereguleerd) vrij beroep en van andere ondernemers was vervaagd³¹.

In afwijking van het eerste lid laat deze wet de toepassing onverlet van wettelijke, reglementaire of deontologische bepalingen die met verwijzing naar "handelaar", "koopman" of afgeleide begrippen beperkingen opleggen aan de toegelaten activiteiten van gereguleerde beroepen.

²⁶ P. HENRY en P. HOFSTRÖSSLER, *De toekomst van het advocatenberoep*, Rapport aan de minister van Justitie Koen GEENS, 25 februari 2018, onuitgeg.

²⁷ GwH 97/2021 1 juli 2021, www.grondwettelijkhof.be; Cass. 16 december 2016 (D.16.008.N), www.cass.be.

²⁸ BS 15 januari 2019, in werking sinds 15 april 2019.

²⁹ Ook H. LAMON, die er (zonder verwijzing evenwel naar het voormeld art. 254 Wet van 15 april 2018) zonder meer van uitgaat dat door het verdwijnen van het begrip 'handelaar' ook de begrippen 'daden van handel en nijverheid' uit art. 437, 3e Ger.W. uitgehold werden, geeft toe dat de situatie na het apothekersarrest 'problematisch' is; (*Hoe vrij is het vrij beroep nog? Beschouwingen door de bril van een advocaat*, LeA Uitgevers 2022, 65.

³⁰ Zie de aanvangs- én slotzin van art. 11bis : 'Onverminderd de toepassing van art. 437 Ger.W.'

³¹ D. LINDEMANS, "Kan de advocaat nu "handel of nijverheid drijven"?", *Today's Lawyer* maart 2022, 8-10.

De toets van stafhouders en lokale ordes gebeurde daarbij hoofdzakelijk op basis van art. 11 Codex dat de andere activiteit onderwerpt aan *'het publieke vertrouwen in en de kernwaarden van de advocatuur'*, alsook op basis van *'het verbod op vermogensvermenging'* van art. 11 bis Codex dat voor het overige slechts enkele (bovendien markante) handelsactiteiten (zoals *'het verhandelen van wapens, explosieven of splijtstoffen'*!?) uitsluit. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de vraag welke activiteiten binnen de zogenaamde "*perimeter*" van het advocatenberoep vallen, en welke activiteiten daarnaast nog konden worden uitgeoefend, nogal uiteenlopend werd beoordeeld, wat absoluut te vermijden is.

Vast staat dat de OVB het verkeerde signaal gaf aan de balies met de invoering van art. 11bis Codex op de nevenactiviteiten, waardoor vele andere activiteiten van advocaten die neerkomen op het stellen van daden van handel en nijverheid *contra legem* en voorlopig geduld bleven.

Advocaten, waar ook ten lande, hebben nood aan en recht op maatschappelijk verantwoorde en duurzame richtlijnen.

Uit de rechtspraak omtrent het dwingende karakter van de openbare ordebepaling in het wetboek van onze burgerlijke rechtspleging kan in de huidige stand slechts één conclusie worden getrokken : De Codex OVB kan geen afbreuk doen aan art. 437, 3e Ger.W. ³². Stafhouders en Ordes kunnen, noch mogen een wetsbepaling van openbare orde naast zich neerleggen. Advocaten zijn gehouden de wet na te leven.

Vanzelfsprekend zijn de balies een regularisatietermijn verschuldigd aan de beoefenaars van dergelijke nevenactiviteiten, ook al kunnen zij zich als tegelijk professionele advocaten bezwaarlijk op enig gerechtvaardigd vertrouwen beroepen.

Blijkt echter dat advocaten geen keuze kunnen maken tussen hun perimeter en nevenactiviteit, zal de raad van de Orde na oproeping door de stafhouder in een procedure zoals in tucht de keuze voor hen maken, waarbij het Hof van Cassatie³³ recent nog onverbloemd het draconisch karakter herhaalde :

'Krachtens artikel 437, tweede lid, Gerechtelijk Wetboek wordt, indien er een reden van onverenigbaarheid bestaat, de weglating van het tableau, van de lijst van de advocaten die hun beroep uitoefenen onder de beroepstitel van een andere Lid-Staat van de Europese Unie of van de lijst van stagiairs uitgesproken door de raad van de Orde, hetzij op verzoek van de betrokken advocaat, hetzij ambtshalve, en in dit laatste geval volgens de rechtspleging in tuchtzaken.

Hieruit volgt dat, indien er een reden van onverenigbaarheid bestaat, zij enkel de weglating van de advocaat tot gevolg kan hebben.'

³² J. MEERTS, De advocaat?! Een oud beroep in een modern landschap, Actualia deontologie, Antwerpen, Intersentia, 2021, 10, nr. 14.

³³ Cass. 26 maart 2021, C. 19.0350.N, www.cass.be.

De *'twee Patricks'* wezen er in hun rapport aan de minister op dat een uitbreiding van de perimeter van het beroep van advocaat of de uitoefening van nevenactiviteiten nooit kan dienen om advocaten in financiële moeilijkheden in staat te stellen te overleven zonder een kwaliteitsvolle van dienstverlening als advocaat kunnen of moeten leveren. Een advocaat in die activiteit ook een bepaalde graad van financiële onafhankelijkheid realiseren. Een minimum aan rentabiliteit is eveneens noodzakelijk om zijn onafhankelijkheid tegenover derden en het vertrouwen in de omgang met de hem toevertrouwde derdengelden te waarborgen.³⁴

De grenzen van het ondernemerschap derhalve worden getrokken door de contouren van de advocatuur. Daarbinnen worden zij gevrijwaard, aangemoedigd en ondersteund door de Orde.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen volstaat daarbij niet, mijnheer de openingsredenaar. Ook het duurzaamheidsdebat moet worden gevoerd, inderdaad.

Hoe duurzaam is een advocaat? Hoe duurzaam zijn de Ordes, die bij gebrek aan *'shareholders'* enkel *'stakeholders'* kunnen hebben, in het bijzonder medewerkers, advocaten en rechtzoekenden.

In een opiniestuk eerder dit jaar op de vrijdag vóór *'la Primavera'* waar de gedachten van menig wiielerminnend advocaat reeds in de hogere sferen van de *Poggio* vertoefden, opperde een lid van deze balie in de pers nogal veralgemenend dat *'de balies de verbinding met hun leden kwijt zijn'*³⁵. Hij plaatste zich daarbij onbewust doch onvermijdelijk in een duurzaamheidspositie als advocaat, die een *'hogere orde'* niet behoeft. De vraag *'Wat kan ik als advocaat doen voor mijn beroepsgroep?'*, rees niet, enkel de vraag *'Wat doet de orde voor mij?'*

De voorzitter van de OVB raakte de pedalen niet kwijt en reageerde overtuigend, zoals steeds eveneens op vrijdag (25 maart 2022), op de hem typerende heldere en erudiete wijze, waarbij diverse ordes en hun stafhouder samengevat als een moeder werden voorgesteld : voedend, beschermend, corrigerend. De Orde als evidente garantie voor duurzaamheid.

Is dat zo? En is er draagvlak voor deze evidentie?

'Wat denken onze advocaten zelf?' was een aan onze balie tot voor kort niet eerder gestelde vraag die in een dubbele beweging aan de leden van onze balie werd voorgelegd, een eerste maal in een enquête van 2019-20, een tweede maal in een audit in 2021.

³⁴ J. STEVENS, o.c., nr. 535.1, met verwijzing.

³⁵ Opiniestuk van Mr. Stijn Verbist in *De Tijd* op vrijdag 18 maart 2022.

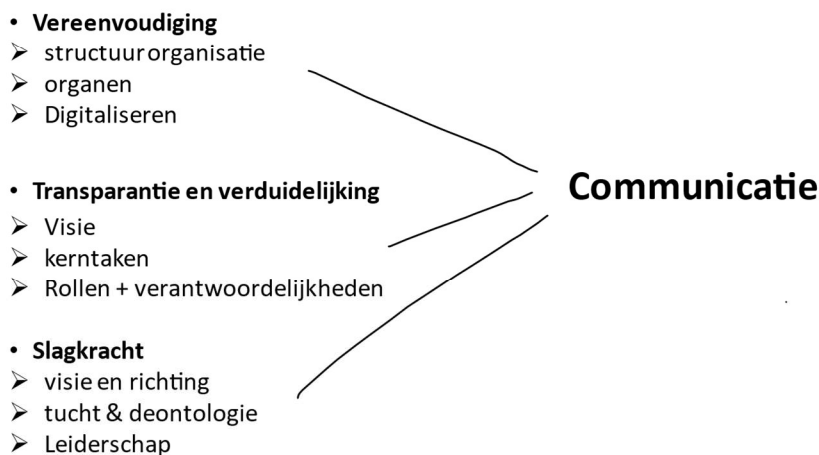
Een duurzame relatie of symbiose tussen een orde en haar advocaten vooronderstelt van de zijde van de orde dat zij luistert naar haar leden en rekening houdt met hun collectieve noden. Het auditverslag van 12 oktober 2021 was confronterend.

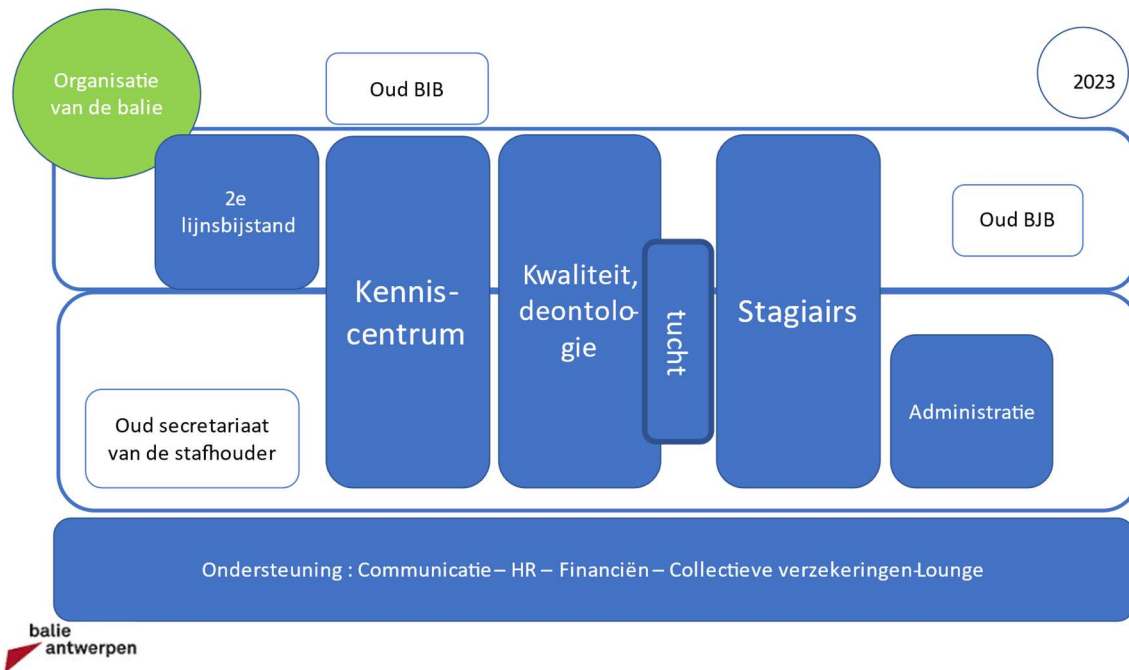
Ja, de ordes verliezen verbinding met hun leden. Neen, de ordes zijn niet overbodig. In tegendeel, er blijkt nood aan een eenvoudig functionerende, transparante én krachtvolle orde.

Onmiddellijk werd een werkgroep in het leven geroepen om de vraag van de leden van onze balie en de aanbevelingen uit de audit om te zetten in beleid. De raad bakende tijdens het seminarie van april 2022 de kerntaken af en keurde de visietekst van de balie goed. Daarbij werd de structuur van onze balie hertekend en bleef onze lokale codex niet langer een vage beloftebrief, maar werd het een duidelijke engagement voor een professioneel, vernieuwend en tegelijk duurzaam beleid, dat niet enkel de belangen van de advocaat behartigt, maar tegelijk ook de burger en de rechtstaat beschermt.

Slides 1. Aanbevelingen audit 2022 en structuur balie 2023

Aanbevelingen Audit 2022

De beoogde vernieuwing werd intussen doorgesproken met de +/- 25 interne medewerkers die samen met de directeur, de vicestafhouder, de prostafhouder, alle mandaat houdende advocaten en ikzelf dagdagelijks voor ons en voor u aan de slag zijn. Een maatschappelijk verantwoorde en duurzame onderneming behoeft immers concrete maatregelen en aanzienlijke inspanningen.

De beoogde metamorfose per begin 2023 werd aangevoeld als een voorspelde moeizame bevalling, waarvan zwangerschapsfase bovendien geen 9, maar slechts 4 maanden vermog te duren.

Maar intussen is iedereen er samen met mij en de directeur van overtuigd dat de door de balie gevraagde hervorming kan en zal slagen, weliswaar met kinderziekten, waarvoor ik mij bij u allen verontschuldigd.

De eerste belangrijke stappen werden intussen gezet.

Onze balie ging per 1 september 2022 volledig digitaal en is daarmee toonaangevend.

De gemiddeld 1500 meldingen per jaar aan de stafhouder worden binnen enkele dagen na ontvangst beantwoord. De beoogde gemiddelde doorlooptijd van tuchtdossiers is 3 maanden.

Met de ingang van het nieuwe gerechtelijk jaar trad ook de vernieuwde codex in werking die ik u niet zonder enige trots en met bijzondere dank voor de raad van de Orde, vandaag mag voorstellen : *Codex Balie Antwerpen. Wetten en reglementen. September 2022 (Antwerpen, Intersentia 2022, 235p.)*

Deze Codex wordt, traditioneel, kosteloos ter beschikking gesteld aan alle leden van de balie.

Intussen werden ook afspraken gemaakt met andere actoren van Justitie. In het bijzonder zal kortelings een nieuwe Protocol tussen balie en het notariaat van de Provincie Antwerpen worden onder

tekend, dat in werking zal treden op 1 januari 2023. Eerder dit jaar sloot de balie ook een samenwerkingsprotocol met de familierechtbank en parket, met wederzijds respect en bemiddelende oplossing als uitgangsbasis, telkens finaal in het belang van de rechtszoekende.

De duidelijk roep van de leden van de balie tot consequente bewaking en handhaving van de deontologische voorschriften werd gehoord. De balie zal blijven inzetten op preventieve informatie en opleiding, bemiddelen waar alternatieve oplossingen mogelijk zijn, en niet aarzelen op te treden waar het moet.

In hun deze week ter perse gegaan magistraal handboek 'Advocatentuchtrecht' (Mechelen-Brussel, Wolters Kluwer – Larcier, 2022, 372p.) pleiten Stafhouders Stevens en Dal voor waakzaamheid en waarschuwen zij dat een gebrek van eenheid en continuïteit in het tuchtbeleid de toekomst van de advocatuur aantast. Zij wijzen op de nood aan een echte structureel en permanent optredende controleautoriteit, enerzijds, en een communicatie omtrent het gecontroleerd tuchtbeleid, anderzijds, om het vertrouwen van de openbare overheden en van het publiek zelf in het beroep te waarborgen.

Gelet op het belang van deze boodschap, nam de balie de beslissing om ook dit boek, waarmee ik de auteurs hartelijk feliciteer, gratis ter beschikking te stellen aan alle leden van de balie. De balie Brussel Frans nam intussen een soortgelijke beslissing voor de Franstalige versie van hetzelfde handboek, wat blijkt geeft aan de uitstekende samenwerking tussen balies, over de communautaire grenzen heen. Het boek vormt overigens een onderdeel van het *magnus opus Deontologie* dat voor het eerst tweetalig wordt opgesteld.

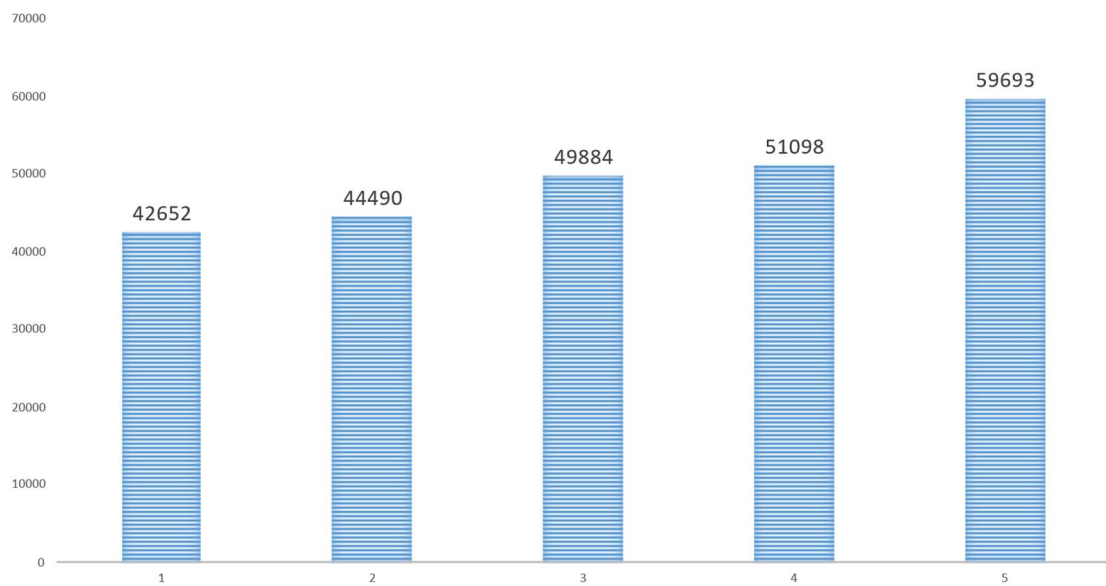
Het boek zal de voortaan de basis vormen voor de opleidingen binnen de tuchtcel van onze balie en tevens de inhoudelijke en procedurele leidraad vormen voor het voeren van elk tuchtonderzoek aan onze balie.

Ter info, tussen 1 september en vandaag werden door mij 10 tuchtdossiers geopend.

Onze balie heeft tevens de blijvende ambitie om actieve bewaker te zijn van de *Rule of Law* en de bescherming van mensenrechten binnen de rechtstaat, wat vandaag zeer sterk tot uiting komt in een bijzonder performant werkend Bureau voor Juridische Bijstand, dat intussen uitgroeide tot het grootste niet enkel van Vlaanderen, maar van het hele land. De cijfers zijn indrukwekkend:

Slides 2. Cijfers BJB 2018-2022 met prospectie 2023

Materie	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022	Projectie 2022-2023	September – half oktober 2022-2023
Administratief recht	322	424	578	643	839	115
Burgerlijke aansprakelijkheid	510	576	696	665	912	128
Commerciële aangelegenheden	291	246	283	219	270	37
Familierecht	5078	4613	5568	5560	7029	963
Fiscaal	89	74	76	86	102	14
Goederenrecht	1439	1336	1672	1690	2014	276
Grondwettelijk recht	11	17	10	45	14	2
Jeugdreglementering	13798	14716	15918	15611	17658	2419
Reglementering geesteszieken	1780	1948	1992	2136	2131	292
Reglementering vreemdelingen	4601	4795	4953	5907	7854	1039
Schuldenregeling en consumentenkrediet	1205	1034	1452	1320	1438	197
Sociale aangelegenheden	947	740	824	881	1080	148
Strafrecht	12021	13318	14946	15443	17301	2370
Wegverkeer	560	653	916	892	1051	144
Totaal	42652	44490	49884	51098	59693	8144

Geachte vergadering,

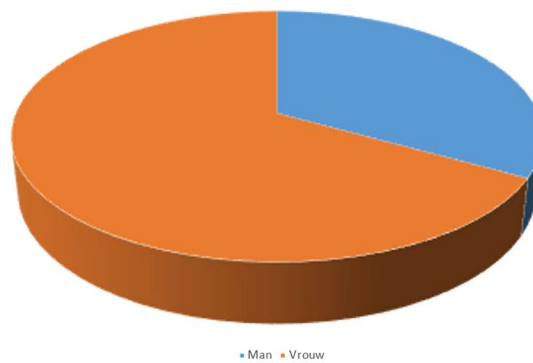
Welke advocaten maken samen de prachtige Balie Antwerpen uit? Wie zijn onze advies gevende, bijstand verlenende of in rechte advocaten? Wie heb ik de eer dagelijks te dienen?

Slides 3. Samenstelling Balie Antwerpen oktober 2022

Aantalstagiars oktober 2022

	Mannen	165		
	Vrouwen	333		

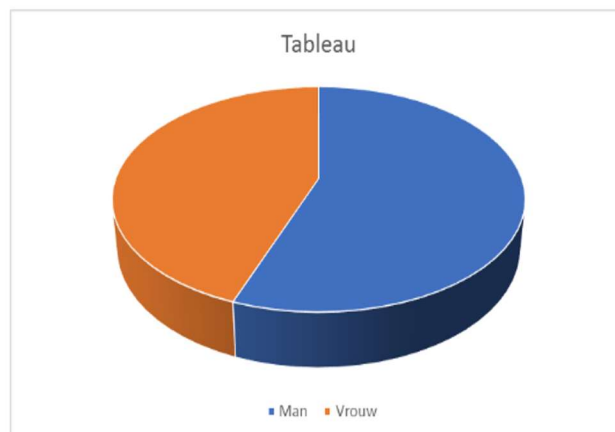
Stagiairs

Aantaladvocaten tableau oktober 2022

	Mannen	1346		
	Vrouwen	1072		

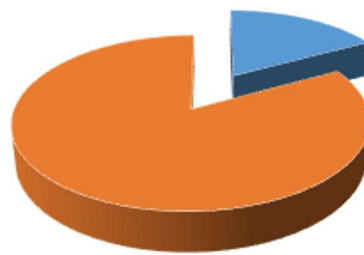
Tableau

Voorlopig aantal stagiairs + tableaadvocaten oktober 2022 : 2916

Stagiairs	498		
Tableau	2418		

Balie Antwerpen

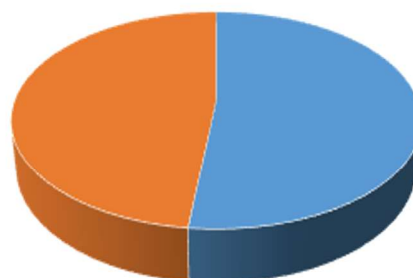
■ Stagiairs ■ Tableau

Voorlopig totaal aantal mannelijk en vrouwelijk advocaten oktober 2022 : 2916

Mannen	1511		
Vrouwen	1405		

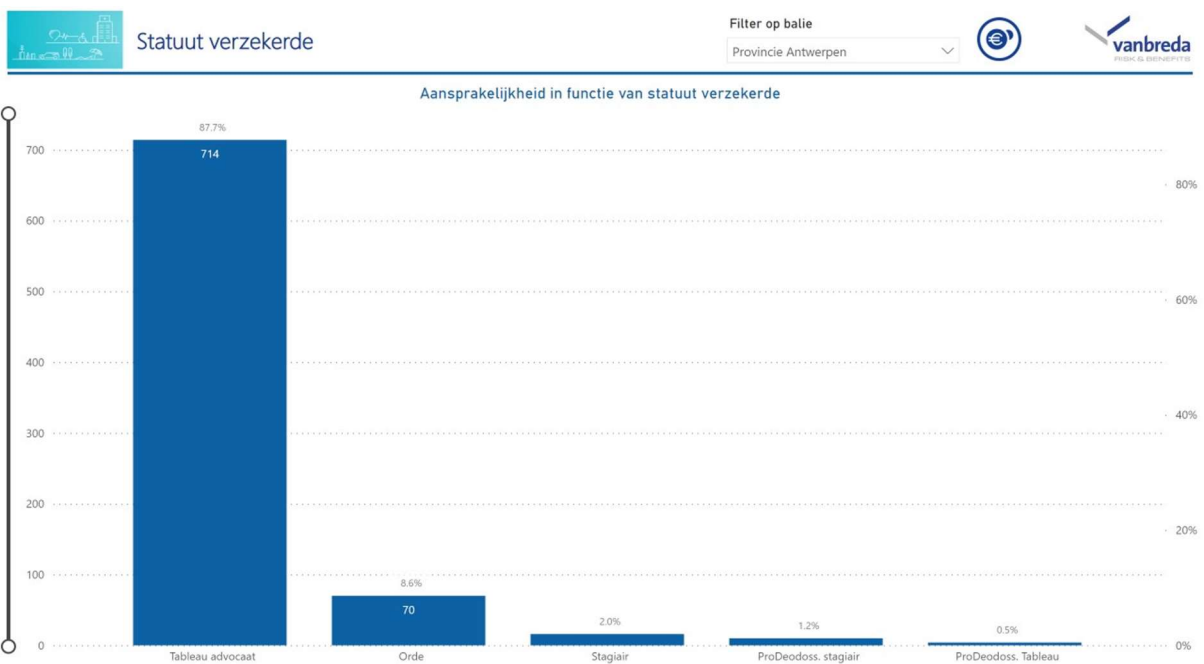
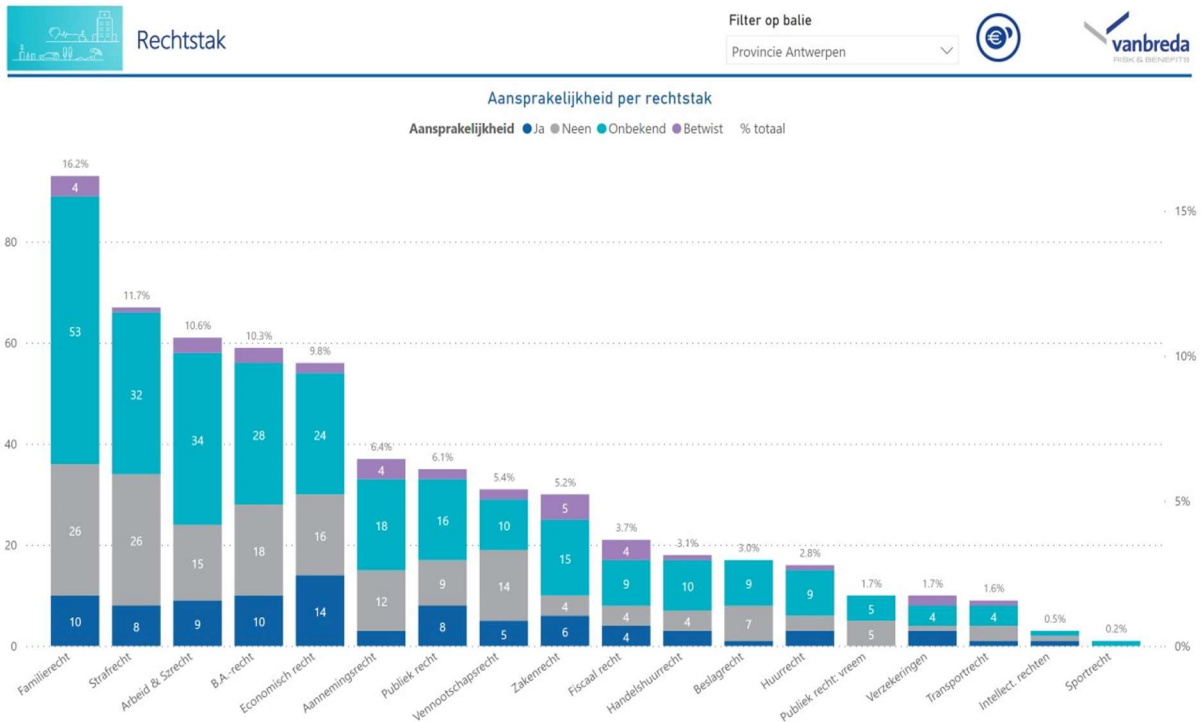
Balie Antwerpen

■ Man ■ Vrouw

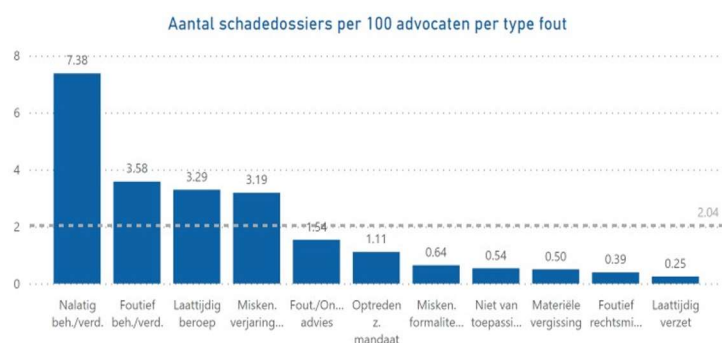
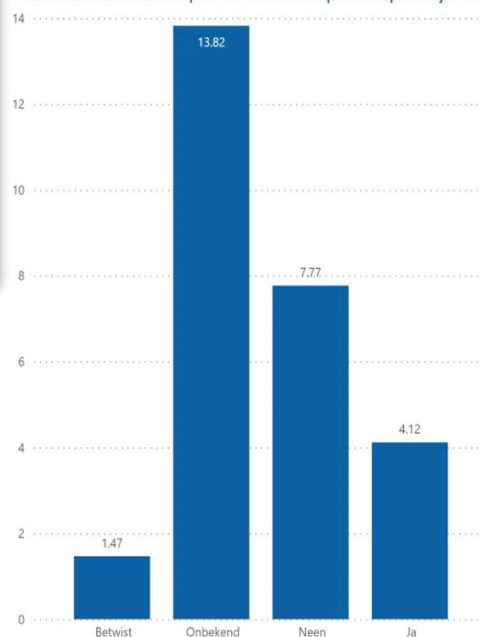
Welke intellectuele prestaties worden beoefend door deze ondernemende vrije beroepers en op welke wijze? Dit kan wellicht het duidelijkst worden geïllustreerd door de aangiftecijfers die werden bezorgd door de beroepsaansprakelijkheidsverzekeraar en die tegelijk geruiststellend zijn voor de deskundigheid van onze advocaten en zelfs getuigen van grote kwaliteit van advocaten-stagiairs en advocaten werkzaam in de tweedelijnsbijstand:

Nalatige opvolging van dossiers en in het bijzonder het niet respecteren van dwingende termijnen blijken de grootste valkuilen te zijn. Waakzaamheid, assertieve en punctuele opvolging van cliënten en hun dossiers zijn te allen tijde noodzakelijk voor kwalitatieve dienstverlening.

Aantal schadedossiers per 100 advocaten per aansprakelijkheid

Geachte vergadering,

Ik durf u de voormelde richtlijnen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen van het ABA ter afsluiting te herhalen en u daarbij recht in de ogen te kijken :

- deugdelijk, duurzaam en milieugericht ondernemen;
- corruptie- en fraudebestrijding;
- bescherming van de mensenrechten en aldus verdediging van de rechtstaat (*“Rule of Law”*).

Uw Orde en stafhouder zullen samen met de conferentie alles in het werk blijven stellen om deze doelstellingen zichtbaar te vervullen.

We zijn er nog niet, maken er intussen een podcast-reeks over en blijven ons dagelijks inzetten om onze realiseerbaar droom waar te maken.

Balie Antwerpen staat naast en voor u!

Lang leve de advocatuur!

Lang leve Balie Antwerpen!

Lang leve de Conferentie!

Johan Du Mongh, Stafhouder Balie Antwerpen

21 oktober 2022